

ΙΣΤΟΡΙΚΟ
& ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΡΕΘΥΜΝΗΣ

HISTORICAL
FOLK-ART MUSEUM
OF RETHYMNO

ΙΣΤΟΡΙΚΟ
ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΡΕΘΥΜΝ

26

Προθήκη 2

15. Δείγματα των αγχέμαχων και πυροβόλων όπλων καθώς και τμήματα εξαρτήσεων που χρησιμοποίησαν διαχρονικά οι Κρήτες και οι διάφοροι κατακτητές

ΟΠΛΙΣΜΟΣ

Λέγοντας Κρητικά όπλα εννοούμε τα όπλα που φτιάχτηκαν στην Κρήτη είτε εξ ολοκλήρου, όπως το κρητικό μαχαίρι, το κρητικό γιαταγάνι και τα σπαθοράβδια, είτε συναρμολογήθηκαν χρησιμοποιώντας εξαρτήματα εισαγωγής που συνδυάστηκαν με ντόπια και έχουν συγκεκριμένο κρητικό σχέδιο, όπως είναι οι κρητικές πιστόλες, τα κρητικά τουφέκια, αλλιά και κάποια από τα κρητικά γιαταγάνια.

Η δημιουργία τους έχει άμεση σχέση με τις συνθήκες που υπήρχαν κατά την Τουρκοκρατία στην Κρήτη. Οι Κρητικοί από τα αρχαία χρόνια αγαπούσαν τα όπλα που ήταν είδος πάντα ελεγχόμενο από τους κατακτητές και απαγορευμένο για τον απλό λαό.

Η Κρήτη από τότε που πέρασε στα χέρια των Τούρκων απέκτησε μεγάλο αριθμό μουσουλμάνων, που στην συντριπτική τους πλειοψηφία ήταν εξισλαμισμένοι Κρητικοί και που κάποια στιγμή έφτασαν να αποτελούν ίσως και το 40% του πλη-

16. Περίστροφο αυστριακό, Gasser
του 1870. Ανήκε στον Καπετάν
Μάρκο Δεληγιαννάκη

17. Πέλεκυς ευρωπαϊκός
15ος - 16ος αι.

θυσμού του νησιού. Όλοι αυτοί οι 'νεοφώτιστοι' που αποτέλεσαν τα μέλη της καινούριας κάστας που κυριαρχούσε στο νησί, είχαν τη νόμιμη δυνατότητα να αποκτήσουν όπλα. Επιπλέον, τουλάχιστον κατά την αρχή της Τουρκοκρατίας οι περισσότεροι μουσουλμάνοι ήταν υποχρεωτικά ενταγμένοι σε γενιτσαρικά τάγματα, σαν σε ένα είδος εφεδρείας, ασκώντας παράλληλα κανονικά ο καθένας το επάγγελμά του, ζώντας μια παράλληλη ζωή σαν πολίτης. Έχουμε λοιπόν ένα λαό που έχει μάθει να αγαπάει τα όπλα μέσα από την μακραίωνη ιστορία αντιπαραθέσεων με τους Βενετούς. Όσοι έχουν γίνει μουσουλμάνοι έχουν το δικαίωμα σύμφωνα

19. Σπάνιος τύπος ασημένιας παλάσκας,
για τα χάρτινα φυσέκια των εμπροσθογεμών όπλων

18. Παλάσκα δερμάτινη,
κρητικής κατασκευής,
για τον Μακεδονικό Αγώνα.

με το νόμο, όταν υπάρχει ανάγκη να διαθέτουν όπλα. Οι Κρήτες Χριστιανοί, κατά περιόδους και κατά περιοχές διατηρούσαν όπλα κρυφά ή φανερά.

Επίσης τα όπλα ήταν πολυπόθητα αντικείμενα που τόνωναν την αυτοπεποίθηση και ομόρφαιναν την εμφάνιση. Ήταν τα κύρια κοσμήματα της φορεσιάς του άνδρα, γι' αυτό όπου υπήρχε η οικονομική δυνατότητα ήταν ιδιαίτερα διακοσμημένα.

Παρατηρώντας τους λησούς και τους πολεμιστές που ανήκαν στα όρια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας βλέπουμε ότι στις προβιομηχανικές ακόμα εποχές του 17ου και 18ου αι., ο κάθε τοπικός πληθυσμός κατασκευάζει τα όπλα του και κυρίως ότι αφορά τη διακόσμηση τους με στοιχεία που σήμερα ονομάζονται 'εθνογραφικά' και υποδηλώνουν την ιδιαιτερότητα κάθε περιοχής. Οι λόγοι είναι πολλοί: τοπικές τεχνολογικές δυνατότητες, πρώτες ύλες ή η απουσία τους, γνώση συγκεκριμένων τεχνικών, μιμητισμός, τοπική αισθητική αλλήλ και η ανάγκη να δείχνει ο κάτοχος με τα όπλα του (όπως και με τη φορεσιά του) σε ποια εθνοτική ομάδα ανήκει. Έτσι βλέποντας παλιές φωτογραφίες Κρητικών από τον 19ο αι. παρατηρούμε ότι έχουν την εξής αρματωσιά: ένα κρητικό μαχαίρι, συχνά ένα κρητικό γιαταγάνι με τη στενή ναυτική λαβή, ένα τουφέκι που στις παλαιότερες φωτογραφίες είναι ιδιαίτερα μακρύ, και μία ή δύο μακριές 'κρητικές μπιστόλες', συχνά ασημένιες, αν ο κάτοχος είχε οικονομική άνεση, (ή την είχε πάρει λήφυρο από πλούσιο εχθρό). Τέλος υπάρχει και το απαραίτητο τουφέκι, που όταν ήταν το μακρύ, κρητικής τεχνοτροπίας, ονομαζόταν 'λαζαρίνα'.

ΚΡΗΤΙΚΕΣ ΜΠΙΣΤΟΛΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΦΕΚΙΑ

Στην Κρήτη δεν υπήρχε η μεταλλουργική βιομηχανική γνώση και η υποδομή για την κατασκευή των εξαρτημάτων ενός όπλου, έστω και εμπροσθογεμούς όπως ήταν εκείνη την εποχή. Είχε όμως βρεθεί μια απλή μέθοδος για να μειώνεται το κόστος. Αγόραζαν από τις αγορές της Ευρώπης και μόνο, έτοιμους πυροδοτικούς μηχανισμούς της τσακμακόπετρας όπως και την κάννη και τα συναρμολογούσαν, χυτεύοντας όλα τα υπόλοιπα μπουτζίνα εξαρτήματα όπως το πόμολο στο τέλος της λαβής, το κάλυμα της σκανδάλης και τα άλλα διακοσμητικά στοιχεία που συναρμολογούνταν όλα πάνω σε ντόπιο ξύλο όπως καρυδιά και το διακοσμούσαν ανάλογα.

Όλες όμως οι μπιστόλες ακολουθούν ένα πρότυπο στην εμφάνιση, ένα συγκεκριμένο σχήμα σε κάθε εξάρτημα και τις ίδιες πάντα αναλογίες, έτσι ώστε να αναγνωρίζονται ως Κρητικές. Παρατηρώντας τις βλέπουμε ότι ήταν ιδιαίτερα μακριές, με το μήκος τους να φτάνει τους 60 ή και παραπάνω πόντους. Γιατί όμως προτιμούσαν τόσο μακριές που γινόταν δύσχρηστες και δύσκολες στο κουβάλημα;

20. Κρητική μπιστόλα, εμπροσθογεμής, πυριτόλιθου, τέλη 18ου αι.

Αντίστοιχα, μεγάλο μήκος παρατηρούμε και στα Κρητικά τουφέκια που στις αρχές του 19ου αι. έχουν μήκος που ξεπερνάει πολλές φορές το ύψος του πολεμιστή. Οι πιθανοί λόγοι είναι πολλοί, ίσως το σχήμα να καθιερώθηκε πριν το 1750 όπου η μαύρη μπαρούτη δεν είχε ακόμα τελειοποιηθεί και τα όπλα χρειάζονταν μεγαλύτερες κάννες και υστερα να έμεινε αναλλοίωτο από μόδα και συντηρητισμό, ίσως ο ανταγωνισμός για το ποιός έχει το μακρύτερο όπλο, ίσως κάποιο απόθεμα παλαιότερης εποχής διαθέσιμο για εξαγωγή. Κυρίως όμως είναι η συνέχεια της παράδοσης των Κρητών που από τα αρχαία χρόνια ήταν διάσημοι σαν τοξότες και σφενδονιστές (δηλαδή και στις δύο περιπτώσεις πάντα σκοπευτές). Έτσι διαλέγουν όπλα που παρόλη τα μειονεκτήματα λόγω του μεγάλου μήκους έχουν το προτέρημα της ευθυβολίας που προτιμά ένας σκοπευτής

ΤΟ ΚΡΗΤΙΚΟ ΜΑΧΑΙΡΙ

Το κρητικό μαχαίρι ήταν από τα αγαπημένα αντικείμενα των παλιών Κρητικών. Εργαλείο απαραίτητο στην καθημερινότητα, μέσο υπεράσπισης της ζωής και της τιμής και ειδικά στην περίπτωση που ήταν και ασημωτό, δηλαδή με ασημένια θήκη, ήταν στολίδι που τόνιζε αλλιά και συμβόλιζε την Κρητική λεβεντιά.

Η σημερινή του μορφή προέρχεται από τα μαχαίρια που κρατούσαν οι πρώτοι Τούρκοι κατακτητές, αλλιά οι ντόπιοι μάστορες με το χρόνο πρόσθεσαν στοιχεία δυτικά από την εποχή της Βενετοκρατίας αλλιά και κάποια στοιχεία καθαρά κρητικά, φτιάχνοντας έτσι ένα μαχαίρι με ξεχωριστό χαρακτήρα που εύκολα αναγνωρίζει κανείς ότι είναι Κρητικό.

21. Κρητικό μαχαίρι με κόσμημα, στη λάμα γράφει 1919.
Το φουκάρι -θήκη είναι κατασκευή του Καρυδάκη από τα Χανιά

22. Κρητικό γιαταγάνι, τέλη 18ου -αρχές 19ου αι.

Οι Κρητικοί το παράγγελλαν έτσι με αυτή τη μορφή και δεν ήθελαν κάποιο άλλο σχήμα που οι μαχαιράδες θα μπορούσαν να φτιάξουν, γιατί ήταν περήφανοι που με το μαχαίρι τους έδειχναν από μακριά ότι είναι Κρητικοί. Από την παλιά εποχή έχουν διασωθεί κάποια μαχαίρια, που το καθένα κουβαλάει τη δική του ιστορία. Κάποια είναι λήφρα από τις μάχες με τους Τουρκοκρητικούς και ξεχωρίζουν γιατί έχουν ένα μικρό μισοφέγγαρο στη ράχη της ασημένιας θήκης. Τα άλλα που έχουν σταυρό στη ράχη έχουν παραγγελθεί από Χριστιανό ιδιοκτήτη και κάποια έχουν πολεμήσει ακόμα και στον Μακεδονικό αγώνα και την Κατοχή. Το κρητικό μαχαίρι πέρασε μία δύσκολη φάση μετά τον πόλεμο. Από τη μιά έπαψε να φοριέται στην καθημερινότητα, εκτός από τις επίσημες γιορτές και από την άλλη με την ανάπτυξη του τουρισμού και τη ζήτηση για αναμνηστικό κατασκευάστηκαν πολλά φτηνά και άτεχνα κρητικά μαχαίρια.

23. Γιαταγάνι Τούρκικο που πήρε ως λάφυρο ο Καπετάν Μάρκος Δεληγιαννάκης.
Φέρει αραβική επιγραφή: "Φτερωτό, μεθυσμένο από τα αίματα των εχθρών μας εσύ κοφτερό μου σπαθί, όσες φορές θα σπαθίζεις πάντα να αφανίζονται οι εχθροί μας." Εγώ ο κατασκευαστής Γκέντζ Μουσταφάς, ο ιδιοκτήτης Ομέρ Αγάς, 1156 εγίρας (δηλαδή 1743 μ.Χ.)